

Ozábalová, L'udmila

Latinská evanjelická baroková próza Samuela Hruškoviča

In: *Poetika prózy v česko-slovenských souvislostech : kolektivní monografie*. Pospíšil, Ivo (editor); 1. vydání Brno: Jan Sojnek - Galium, 2016, pp. 127-133

ISBN 978-80-906183-3-6

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81612>

Access Date: 22. 03. 2025

Version: 20250314

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Ludmila Ozábalová (Bratislava)

Latinská evanjelická baroková próza Samuela Hruškovica

Abstrakt

Samuel Hruškovíc (1. 4. 1694 Krupina – 1. 9. 1748 Banská Bystrica) bol významný barokový spisovateľ, prekladateľ, editor a reprezentant evanjelickej cirkvi – superintendent. Prispel k rozvoju barokového básnického štýlu (zvlášť v prekladoch lyriky a v autobiografii) a k formovaniu umelecky koncipovanej memoárovej literatúry (v autobiografii). Autobiografický charakter má latinská rukopisná próza Samuela Hruškovica *Vita Samuelis Hruscowitz*. Hruškovíc ju napísal vo veku 25 rokov – po svojom návrate z akademických štúdií vo Wittenbergu (od augusta 1719 do januára 1720). Zachovala sa zásluhou Jána Mocka a je uložená v Tranosciu v Liptovskom Mikuláši. K písaniu životopisu ho podnietila smrť starého otca, ktorý krátko pred jeho príchodom zomrel. Písal ho predovšetkým pre svoje potreby, pre poučenie svojich priateľov a aj preto, aby bol pri jeho pohrebe poruke vlastný životopisný materiál.

Kľúčové slová: Hruškovíc, barokový básnik, spisovateľ, dramatik, editor, evanjelický superintendent, baroková autobiografická latinská rukopisná próza, evanjelický autor duchovných piesní písaných slovakizovanou češtinou

Abstract

Latin Baroque Autobiographic Manuscript Prose by Samuel Hruškovíc

Samuel Hruškovíc (born April 1st, 1694 in Krupina, died September 1st, 1748 in Banská Bystrica) was an outstanding baroque writer, translator, editor and evangelical church representative-superintendent. He contributed to the development of baroque poetry style (especially in the translation of lyric poetry and his autobiography) and also to the formation of artistically composed literature of memoirs (in his autobiography). His manuscript *Vita Samuelis Hruscowitz*, written in Latin, is of autobiographical character. Hruškovíc had written it aged 25, after his return from his academic studies in Wittenberg (from August 1719 till January 1720). This work has been preserved thanks to Ján Mocko and is deposited in Tranoscius, Liptovský Mikuláš. Hruškovíc came to the decision to write the autobiography after the death of his grandfather who had died before his return. He wrote it, primarily, because of his own needs, for the instruction to his

friends and last but not least to leave some material with the facts about his life which could be later used at his funeral.

Key words: Hruškovic, baroque poet, writer, dramatist, editor, evangelical church representative, superintendent, baroque autobiographic Latin manuscript prose, evangelical church author of spiritual songs written in slovakized Czech language

Samuel Hruškovic (l. 4. 1694 Krupina – l. 9. 1748 Banská Bystrica) bol významným barokovým básnikom, spisovateľom, dramatikom, editorom a evanjelickým superintendentom. Jeho najvýznamnejším dielom je latinská rukopisná próza *Vita Samuelis Hruscowitz* (1719 – 1720). Prvý slovenský preklad tejto prózy je od Jána Vilikovského z r. 1943. Druhé rozšírené a upravené vydanie rukopisu s paralelným slovenským prekladom vyšlo vo vydavateľstve Univerzity Komenského v Bratislave v roku 2006.

Hruškovic prežil detstvo u starých rodičov v Turom Poli (1695 – 1702).¹ Študoval na Slovensku (Turie Pole, 1702; Krupina, 1702 – 1705; B. Bystrica, 1705; Jelšava, 1709; Gemer, 1709; Rožňava, 1710; B. Štiavnica, 1710; B. Bystrica, 1711 – 1717; Lučenec, 1717 a v Nemecku (Wittenberg, 1717 – 1719). Vo Wittenbergu študoval teológiu, ale aj fyziku, medicínu, anatómiu, matematiku, právo a jazyky (gréčtinu, hebrejčinu, arabčinu, samaritánčinu, chaldejčinu, perzštinu, turečtinu, francúzštinu a taliančinu). Na ceste z Wittenbergu do vlasti pobudol krátky čas i na univerzitách alebo na gymnáziách v Lipsku, Brehu, Budyšíne, Zhorelci, Lehnici a Vratislavi (1719). Pôsobil ako domáci učiteľ a vychovávateľ u ev. farára Eliáša Augustiniho v B. Štiavnici (1710), zemana Jána Radvanského v Radvani (1711 – 1717, 1719 – 1720) a zemana Dávida Spielenbergera v B. Bystrici (1719 – 1720), ako diakon v Lešti (1710), ako rektor v Sennom (1711) a ako ev. farár v Kostolných Moravciach (1720 – 1732) a v B. Bystrici (slovenský kazateľ v rokoch 1732 – 1737 a nemecký kazateľ v rokoch 1737 – 1748). Vysvätili ho v Štítniku (1720). Bol i superintendentom banského okolia (1743 – 1748). Vo svojom šesťročnom úradovaní ordinoval štrnásť nových kňazov a vykonával cirkevné vizitácie v podriadených evanjelických cirkvách. Práve vizitácie sa stali príčinou konfliktu s vacovským biskupom Fridrichom M. Althanom. Hruškovic obvinil z toho, že sa dával oslovovať „osvietený“. Titul údajne prináleží iba katolíckemu biskupovi.

Hruškovic mal veľmi pohnutý život. Už od študentských čias musel tvrdo pracovať, žiť v biede a prekonávať rozmanité choroby. Rodičia syna len spočiatku vydržovali na štúdiách. Navykali ho skôr na ťažkú roľnícku, vinohradnícku a remeselnícku prácu. Keď začal chorľavieť a v dome bolo málo peňazí, rozhodli sa nedať ho ďalej študovať a urobiť z neho debnára. Hruškovicova túžba po vzdelaní však bola taká veľká, že ušiel z domu do škôl (do Jelšavy). Na štúdiá a skromné živobytie si doma i v cudzine zarábala mendíčením a rôznymi prácami (napr. pri žatve), ale i žobraním.

¹ HRUŠKOVIC, S. *Život Samuela Hruškovica (Vita Samuelis Hruscowitz)*. Ed. Ludmila Ozábalová. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006, s. 127 – 133.

Hruškovicovo zdravie celkom podkopal hmotný nedostatok, núdz a hlad, telesná vyčerpanosť a duševná prepracovanosť. V chorobe neraz upadal až do bezvedomia. Nepevné zdravie podmieňovalo psychickú precitlivosť, ktorá vplývala na jeho literárne dielo.

Hruškovic bol barokovým básnikom, dramatikom a prozaikom. V poézii sa orientoval na latinské príležitostné verše a epigramy a najmä na slovenskú náboženskú lyriku.

Hruškovicove vlastné piesne i preklady sa uplatnili v jeho dvoch nových vydaniach kancionála Juraja Tranovského (1592 – 1637) *Cithara sanctorum. Písne duchovní staré i nové (Citara svätých, Laubno 1741, 1745)*. Do oboch vydaní uviedol novú slovenskú piesňovú tvorbu, písanú slovakizovanou češtinou, ale vo veľkej miere i nemeckú ortodoxnú náboženskú lyriku. Hruškovic obohatil bohoslužby o nové duchovné piesne v rámci celého cirkevného roka a zvlášť počas kresťanských sviatkov: „*Noc uchází, Pán Ježíš chce být s námi, Jeho světlo tmy hříchů všech zahání; Aj jak vzhází slunce spravedlnosti; Pohled' na něj, srdce mé s radostí.*“² Druhé vydanie vlastne určilo definitívnu podobu Tranovského kancionála.

Z Hruškovicových dramatických pokusov sa spomína mytologická komédia o obrovi Polyfémovi (1710). Bola to pravdepodobne slovenská hra, lebo autor ju napísal a predviedol pri príležitosti sobáša rektora Francisciho v Lešti.

Prozaickú tvorbu začína Hruškovic slovenskými modlitbami a latinskými školskými dišputami: *De felicitate (O šťastí, B. Bystrica 1717)* a *Dissertatio, continens explorationem spiritus Brendeliani (Rozprava, obsahujúca preskúmanie ducha Brendelovho, Wittenberg 1719)*. V dišpute *De felicitate* skúmal podstatu pravého šťastia, ktoré je cieľom všetkých vied. V dišpute *Dissertatio, continens explorationem spiritus Brendeliani* vystúpil s prednáškou o nemeckom pietistovi Brendelovi.

Náboženským a cirkevným potrebám určil Hruškovic rukopisnú *Agendu (1722)* a vytlačený *Katechismus D. M. L., kterýž slove menší (Laubno, 1729)*. Hruškovicovo vydanie Lutherovho *Malého katechizmu* s výkladom sa stalo často vydávaným školským katechizmom.

Najvýznamnejším Hruškovicovým prozaickým dielom je latinská rukopisná autobiografia *Vita Samuelis Hruscowitz (Život Samuela Hruškovica, 1719 – 1720)*.³ Vykresľuje autorov život od narodenia do roku 1720 (mladosť a domáce i zahraničné štúdiá). Životopisné partie Hruškovicovej prózy patria medzi najzaujímavejšie a najcennejšie autobiografické diela v slovenskej literatúre. Sú poznačené dojemnou úprimnosťou, pravdivosťou a intimitou (napr. vynikajúca pasáž o predstieraní šialenstva). Autor v nich podáva otriasajúci obraz života chudobného študenta, približuje čitateľovi domáce i nemecké školstvo, opisuje svoje zážitky s kuruckými vojakmi a so zbojníkmi a zvečňuje v živých, plastických a pomerne objektívnych portrétoch podobu, správanie

² Ibidem, s. 144.

³ MINÁRIK, J. *Baroková literatúra. Svetová. Česká. Slovenská*. Bratislava: SPN, 1984, s. 198.

a postoj ľudí, s ktorými sa stretáva na svojej životnej púti (napr. portréty spolužiakov, učiteľov, wittenberských profesorov, učenca Mateja Bela a zbojníckeho vodcu Ordáša). V životopisných partiách autor vyslovuje svoje názory na niektoré aktuálne otázky. Ako ortodoxný luterán odsudzuje pietizmus, Tomáša Münzera (1489 – 1525), radikálneho reformátora a vodcu sedliackeho povstania a Filipa Paracelsa (1493 – 1541), švajčiarskeho lekára a empirika. Latinskú rukopisnú prózu písal Hruškovic vo veku dvadsaťpäť rokov po svojom návrate z akademického štúdia vo Wittenbergu (od augusta 1719 do januára 1720). Zachovala sa zásluhou Jána Mocka a je uložená v Tranosciu v Liptovskom Mikuláši. K písaniu životopisu ho priviedla smrť starého otca, ktorý skončil pred jeho návratom z cudziny.

Autobiografiu písal predovšetkým pre svoje potreby, pre poučenie svojich priateľov a aj preto, aby bol pri jeho pohrebe poruke vlastný životopisný materiál. Prostredníctvom svojej autobiografie podáva Hruškovic obraz života slovenského študenta a vykresľuje podmienky akademických štúdií v Nemecku. Vyslovuje aj svoje teologické a filozofické náhľady ako predstaviteľ luterovskej ortodoxie.

Hruškovic je nekompromisný v boji za ortodoxnú vieru. Jeho nepriateľ je vo vlastnej cirkvi. Je to pietizmus. Ide o boj dvoch akademií – wittenberskej a hallskej.

Hruškovic sa prikláňa výhradne k učeniu, ktoré reprezentovala wittenberská akadémia. Neznášal hallskú akadémiu, ktorú preňho predstavoval jeho učiteľ v Banskej Bystrici – Matej Bel. Spor medzi ortodoxiou a pietizmom sa k nám preniesol z Nemecka. Ako vidno, v Nemecku existovali extrémne prejavy pietizmu. Na Slovensku mal pietizmus miernejšiu podobu.⁴ Matej Bel bol proti oddeľovaniu učenia a života, bol za nápravu života, za praktickú zbožnosť. Hruškovicovo odmietanie pietizmu u nás v takej vyostrenej podobe, akú prezentoval v *Živote Samuela Hruškovica*, nezodpovedalo skutočnému stavu a potrebám evanjelickej cirkvi. Hruškovicov postoj k pietistom bol málo zhovievaný, ba až netolerantný, priveľmi dogmatický.

Hruškovicova autobiografická próza má zaujímavú kompozíciu a štýl. Hlavný text, rozdelený na devätnásť kapitol, je písaný väčším kaligrafickým písmom. V rukopise číslovanie kapitol nie je, vyskytuje sa iba v slovenskom preklade Jána Vilikovského. K jednotlivým kapitolám sú pripojené poznámky písané drobnejším písmom, na ktoré v hlavnom texte odkazujú písmená malej abecedy. Poznámky treba považovať za vedľajší text. V hlavnom texte sa autor javí ako rozprávač svojho nesporne zaujímavého života. Vedľajší text je dôvernejší, emocionálnejší a dynamickejší.

Mimoriadne zaujímavou partiou autobiografie je opis predstierania šialenstva. Hruškovic vysvetľuje čitateľovi príčinu predstierania šialenstva ako východisko z núdze, ako výsledok ponížujúceho postavenia vychovávateľa rozmazaných zemepanských synčekov Radvanskovcov. Pokračovanie v štúdiách bola hlavná príčina, pre ktorú si Hruškovic pripravil svoj originálny plán predstierať šialenstvo. Hruškovic mal veľmi

⁴ HORVÁTH, P. *Sociálnopolitické a náboženské pomery na Slovensku v čase aktívneho pôsobenia Samuela Hruškovica*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 243.

dôkladne premyslený celý svoj fantastický scenár. Nechýbala mu v tejto čudesnej hre predstavivosť, ba často prekvapil neobyčajným zvratom v správaní.

Hruškovic vo svojej autobiografii zvečňuje portréty ľudí, s ktorými sa v živote stretol. Ako dvadsaťpäťročný pomerne objektívne zobrazuje svojich domácich a zahraničných učiteľov, spolužiakov, rodičov, príbuzných, známych, historické postavy a školské ustanovizne. V hlavnom texte je autor striednejší, vo vedľajšom texte sa dozvieme o portrétovaných osobnostiach oveľa viac. Týka sa to hlavne pedagógov. V hlavnom texte je každý učiteľ „veľmi učený muž“, „vzdelaný“, „vládny a učený“, „vážený muž“, ale vo vedľajšom texte je autor k portrétovaným osobám už kritickejší. Svedčia o tom napríklad portréty Michala Mišovica a Mateja Bela. Hruškovic si hlavne vo vedľajšom texte všimá kladné aj záporné vlastnosti Michala Mišovica, snaží sa teda o objektívnu individuálnu charakteristiku portrétovanej osoby.

Rovnako by sme mohli posúdiť i charakteristiku Mateja Bela. Autor sa usiluje vystihnúť kladné aj záporné vlastnosti rektora banskobystrického gymnázia, podáva jeho vonkajšiu i vnútornú charakteristiku.⁵ V duchu svojej ortodoxnej viery a filozofie stavia Hruškovic do ostrého protikladu predovšetkým hallských a wittenberských učiteľov. Wittenberských učiteľov vyzdvihuje proti hallským, ale to mu nebráni podať o wittenberských objektívnu charakteristiku.

Pri portrétovaní wittenberských učiteľov nešetrí prívlastkami „učený“, „veľmi učený“, „vládny“, „príjemný“. Hruškovic sa veľmi kriticky vyjadruje o úrovni vyučovania cudzích jazykov na wittenberskej akadémii. Zvlášť vyzdvihuje wittenberských učiteľov teológie (napríklad Wernsdorffa, Chladena a Schröera). Hruškovic načrtol aj výrazné portréty svojich spolužiakov (napríklad Szent-Iványiho a Bodovinyho). Pri portrétovaní svojich najbližších sa Hruškovic vyjadruje úctivo, vo vedľajšom texte chýbajú kritické hodnotenia. Hruškovic podáva o sebe charakteristiku nepriamo, prostredníctvom svojej autobiografie. V nej sa nám hrdina javí ako usilovný a skromný. V usilovnosti sa porovnáva so spolužiakmi. Sprievodným znakom Hruškovicovej nepriamej charakteristiky sú aj chudoba a zlé životné a študijné podmienky.⁶ Pri dokresľovaní Hruškovicovho portrétu nemožno nespomenúť jeho náboženské založenie. Prítomnosť Boha cítiť v celej Hruškovicovej autobiografii. Boh je všadeprítomný, Hruškovic sa k nemu modlí, vzyva ho, radí sa s ním, aby mohol priniesť úžitok vlasti a evanjelickej cirkvi.

Ak porovnáme najvýznamnejších autorov memoárovej prózy z tohto obdobia, vidíme určité rozdiely. Najpozoruhodnejším autorom bol bezpochyby Daniel Krman ml. (1663 – 1740)⁷. Jeho próza má biografický, autobiografický a cestopisný denníkový charakter: *Fata familiae Krmanniana* (*Osudy Krmanovskej rodiny*, asi 1692 – 1708), *Trium Kermannorum exilia* (*Vyhnanstvá troch Krmanovcov*, asi 1717) a latinský

⁵ HRUŠKOVIC, S. *Život Samuela Hruškovica (Vita Samuelis Hruscowitz)*. Ed. Ludmila Ozábalová. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006, s. 128 – 129.

⁶ MINÁRIK, J. *Baroková literatúra. Svetová. Česká. Slovenská*. Bratislava: SPN, 1984, s. 199.

⁷ KRMAN, D. *Itinerarium. (Cestovný denník z rokov 1708 – 1709)*. Red. Gustáv Viktory, Jozef Minárik. Bratislava: SAV, 1969; Tatiana Kusá, 2008.

cestovný denník *Itinerarium* (*Cestovný denník*, asi 1709–1711). Denník je vrcholným dielom Krmanovej literárnej tvorby a patrí k najlepším cestopisným denníkovým prózám v staršej literatúre. Vznikol z poznámok, ktoré si Krman robil v rokoch 1708–1709 na svojej ceste s náboženským poslaním za švédskym kráľom Karolom XII. (1682–1718), ktorý vtedy bojoval v Bielorusku proti cárovi Petrovi Veľkému (1672–1725). Autor opisuje osobné zážitky, ale aj príbehy, udalosti, zemepisné, hospodárske, politické, spoločenské a etnografické pomery.

Spomedzi memoárových próz J. Rezika, D. Krmana ml., J. Bahila a J. Žambokrétého bola Hruškovicova autobiografia najsubjektívnejšia a najlyrickejšia. Svedčí o tom nielen tematika, ale aj celkové štylistické spracovanie materiálu, ktorý je predmetom Hruškovicovej autobiografie.

Literatúra

- TIBENSKÝ, Ján et al.: *Matej Bel: Doba – život – dielo*. Bratislava: SAV, 1987.
- BRTÁŇOVÁ, Erika: *Príspevok k biografii Samuela Hruškovica*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 300.
- ĎUROVIČ, Ján: *Duchovná poézia slovenská pred Tranovským*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1939.
- ĎUROVIČ, Ján: *Evanjelická literatúra do tolerancie*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1940.
- FÁBRY, Ján Alexander: *Matej Bahýl, verný svedok a vyznavač čistého evanjelického učenia Kristovho*. Lipt. Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1935.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela: *Žánrové vlastnosti Hruškovicovej autobiografie*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 262.
- GÁFRIKOVÁ, Gizela: *K rozsahu pôvodnej piesňovej tvorby Samulea Hruškovica*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 318.
- HAMADA, Milan: *Teologické a filozofické názory Samuela Hruškovica*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 249.
- HAMAR, Tomáš: *Papinianus Tetragnos. Antický hrdina v barokovej dráme*. In: Sambucus VII, 2011, s. 149.
- HORVÁTH, Pavel: *Sociálnopolitické a náboženské pomery na Slovensku v čase aktívneho pôsobenia Samuela Hruškovica*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 243.
- HRUŠKOVIC, Samuel: *Život Samuela Hruškovica (Vita Samuelis Hruscowitz)*. Ed. Ludmila Ozábalová. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006.
- HRUŠKOVIC, Samuel: *Vita Samuelis Hruscowitz*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1943.
- HRUŠKOVIC, Samuel: *Vlastný životopis (preklad Ján Vilikovský)*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1943.

- HRUŠKOVIC, Samuel: *O šťastí (fotokópia dizertácie z nespracovaného fondu Mišianika)*. Martin: Matica slovenská, Literárny archív v Martine, Banská Bystrica 1717.
- HRUŠKOVIC, Samuel: *Katechismus*. Martin: Matica slovenská, Literárny archív v Martine, Laubno 1729.
- HRUŠKOVIC, Samuel: *Pamätník Pavla Majora*. Martin: Matica slovenská, Literárny archív v Martine, 1733 – 1737.
- HRUŠKOVIC, Samuel: *Pamätník Jána Fridricha Karpeho*. Martin: Matica slovenská, Literárny archív v Martine, 1740 – 1750.
- KRMAN, Daniel: *Itinerarium (Cestovný denník z rokov 1708 – 1709)*. Red. Gustáv Viktory, Jozef Minárik. Bratislava: SAV, 1969; Tatiana Kusá, 2008.
- MINÁRIK, Jozef: *Putovanie po súši a po mori*. Bratislava: Tatran, 1975.
- MINÁRIK, Jozef: *Dejiny slovenskej literatúry I. Staršia slovenská literatúra*. Bratislava: SPN, 1985.
- MINÁRIK, Jozef: *Baroková literatúra. Svetová. Česká. Slovenská*. Bratislava: SPN, 1984.
- MINÁRIK, Jozef: *Hruškovicove preklady nemeckej duchovnej lyriky*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 269.
- OZÁBALOVÁ, Ľudmila: *Vita Samuelis Hruscowitz*. In: Slovenská literatúra, roč. 46, 1999, č. 1, s. 59.
- REZIK, Ján: *Prešovská jatka z roku 1687*. Lipt. Sv. Mikuláš: Gustáv Pogány, Ján Gömöry, 1931.
- SIMONIDES, Ján: *Väznenie, vyslobodenie a putovanie Jána Simonidesa a jeho druha Tobiáša Masníka*. Bratislava: Tatran, 1981.
- ŠMATLÁK, Stanislav: *Dejiny slovenskej literatúry I*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999.
- TKÁČIKOVÁ, Eva: *Estetika Hruškovicovej poézie*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 257.
- VALENTA, Ivan: *Špecifika spevného verša a ich uplatnenie v Hruškovicovej tvorbe*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 309.
- VRÁBLOVÁ, Katarína: *Profil Hruškovicovej duchovnej lyriky*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 304.
- ŽITNÝ, Milan: *Niekoľko poznámok k Hruškovicovým prekladom z tvorby Paula Gerhardta*. In: Slovenská literatúra, roč. 41, 1994, č. 4, s. 313.

doc. PhDr. Ľudmila Ozábalová, PhD.

Katedra jazykov

Farmaceutická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave

Odbojárov 10, 831 04 Bratislava – Slovenská republika

ozabalova@fpharm.uniba.sk

